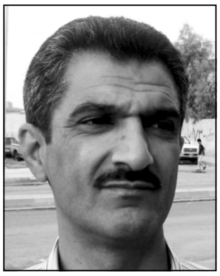

سابیر رەشید

چیرۆک و شیعری وێنەیی لە ئەدەبی نوێی کوردیدا

ئەم جۆرە دەقە لەمێژە لە ئەدەبی دنیادا باوە و لێکۆڵینەوەی زۆریشی لە بارەوە کراوە و ناوی جیاجیاشی بۆ دانراوە. هەیە ناوی ناوە " شیعری وێنەیی، یان چیرۆکی وێنەیی" هەشە ناوی ناوە " شیعری، یان چیرۆکی دیدەیی " بصری"" .

ئەم تەرزە نووسینە چ شیعر بێت چ چیرۆک شێوەیەکی هاوبەشی هەیە لەگەڵ هونەری شێوەکاریدا، چونکە شاعیر، یان چیرۆکنووس پشت بە دروستکردنی وێنەیەک دەبەستێ کە بە وشە چنراوە، بەڵام ئەم وشانە وەک تابلۆیەک دەبینرێن کە و بۆ خوێندنەوەی خاوەن دەقەکە دەست نادەن تا لە کۆڕێکدا بخوێنرێتەوە، بەڵکو تەنیا وەک ئەم ناوەی کە لێی نراوە وێنەیی، یان خوێندنەوەی چاو گوزارشتکردنەکە، یان دەربڕینەکە لە شێوەی ئەم وێنەیە دەبێت کە بە وشە چنراوە، زۆرجارانیش ئەم جۆرە دەقانە هەمان ئاوێزانی لە نێوان شیعر و چیرۆکدا لەگەڵ یەکتردا دەکەن بۆ نموونە: ئەم دەقە کە خاوەن دەق لە شێوەی هێڵکارییەکدا بە چەند وشەیەک دەری دەبڕێت دەکرێ ناوی چیرۆک، یان شیعری لێ بنرێت و جیاکردنەوەی بەگوێرەی دەقە وێنەییەکە کە زۆربەی دەقەکان دەتوانرێ هەردوو ناوی لێ بنرێت.

بە داخەوە هەندێک کەس جیاوازی لە نێوان شیعری وێنەیی و وێنەی شیعریدا ناکەن و لێکتری جیا ناکەنەوە، کە ئەوەی دووەمیان هەر شیعرە، بەڵام شاعیرەکە لە نێو شیعرێکیدا چەندین وێنەی جوان دروست دەکات و تێکەڵ دەقی شیعرەکەی دەکات، واتە وێنە شیعر لە نێو هزری خوێنەر دروست دەبێت، کەچی شیعری وێنەیی لەسەر کاغەز بەوێنە دەردەبڕێت.

ئەم تەکنیکە لە بواری شیعر و چیرۆک لە ئەدەبی کوردیدا نوێیە و نموونەی شیعری وێنەیی زۆرترە وەک لە چیرۆکدا «ئەمیش هەر دوای راپەڕین بوو کە ناملکەی شیعری و لە چەند کۆوارێکدا چەند هەوڵێک دەبینرێ بەتایبەتی کۆواری "وێران"، کە یەکەم ژمارەی لە ساڵی ١٩٩٤ دەرچوو، دوای ئەوەش لە ژمارەکانی تر بەردەوام بوو، لە هەموو بوارەکانی ئەدەبی نوێدا بە تایبەتیش شیعر و چیرۆک. د. فەرهاد پیرباڵ چەند نموونەیەکی لە شیعری وێنەیی بڵاو کردووەتەوە، یەکێک لەم شیعرە وێنەییانە شیعری وێنەیی "ئەی رەقیب"ی دڵداری شاعیری هێناوە هەمووی هێڵی رەشی بەسەردا هێناوە و لەسەر رستەیەکدا وشەیەکی هێشتووەتەوە و لە دواییدا بە هەموو وشەکان شیعرێکی وێنەیی دروست کردووە[1]، یان لە شیعرێکی تری وێنەییدا کە ناوونیشانی شیعرە وێنەییەکە "یادگاری لم"ە. نووسینێکی چاپکراوی هێناوە بە قەڵەم ماجیک لە شێوەی زیکزاک هێڵکارییەکی دروست کردووە لە ناو نووسینەکەدا چەند نووسینێک لە هێڵێ جیا جیادا دیار ماوەتەوە. ئەم نووسینە کە خۆیشی لە ژێرەوەی شیعرەکە نووسیویەتییەوە ئەوەندە نووسین ماوەتەوە کە دەڵێ: «لە هەمووشی بێ ماناتر ئەوەبوو: لەناوچوو، وەک ماڵی ئێمە». لەگەڵ چەند نموونەیەکی تریشدا کە دوایی هەندێکیانی لە کتێبی "جوایەز ـ هەڵبژاردەی ٩ شاعیری

هەولێری" دا بڵاو کردوونەتەوە.

نموونـەیەکی تری شـیـعـریی وێـنەیی بەرهـەم هـاتووە و کـە تاقـیکردنەوەیـەکی تاکـانە و سـەرکەوتووی "سـەباح رەنجدەر"ە، کـە لە سـاڵی ١٩٩٣ لە رۆژنامـەی "ئاڵای ئازادی"[٢] دا بڵاوی کردەوە. شیعرە وێنەییەکە بریتییە لە وێنەی دوو کەوانە لەگەڵ وێنەی دوو ماڵ لەگەڵ نووسـینی هـەردوو وشـەی مـردن و ژیان. مرۆڤ لە ناو کـەوانەکاندا گفتوکۆ لەگەڵ رەهـەندی مردن و ژیان دەکات و کەوانەکان دەبڕێت و دێتە دەرەوە. رەهایی وێنەیی دەبەخشێت.

"نەوزاد رەفعەت"یش چەند نموونەیەکی لەم جۆرە شـیعرە وێنەییانـە بڵاو کردووەتەوە، بۆ نموونە لە ژمـارە (٣- ٤) ی کۆواری "وێران"دا لـە شیـعری "پەرداخـێک"دا وێنەی پەرداخـێکی بە وشـەی "خوێن" دروست کردووە، هـەروەهـا لە هـەمان ژمـارەدا لە شیـعری "شـەڕ"دا وێنەی گۆڕێکی دروست کردووە کە لە هـەموو لایەکی قەبرەکە بەوشـەی "شەڕ" پڕ کراوەتەوە.[٣]

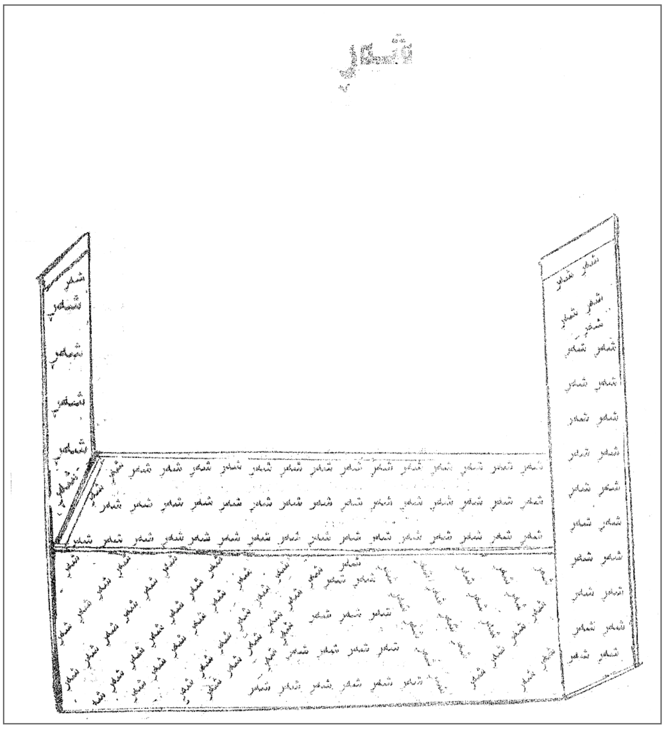

"فەرید زامدار"یش کە خۆی هونەرمەندی شێوەکاریشە و لەم بوارەدا چەند پیشانگەیەکی هێلکاری کردووەتەوە چەندین شیعری وێنەیی لە دیوانە شیعری و کۆوارەکاندا بڵاو کردووەتەوە، بۆ نموونە شیعرێکی وێنەیی لە ژمارە "٢"ی گۆڤاری "وێران"دا بڵاو کردووەتەوە دەکەینە نموونەی نووسینەکەمان کە بە ناوونیشانی "بازنە ئەجندەییەکان"ە و لەم شیعرە وێنەییەدا چەند دیمەنێکی لە "٧" دێری شیعری هەریەکەی بەجۆرە زەخرەفەیەک رازاندووەتەوە.(٤)

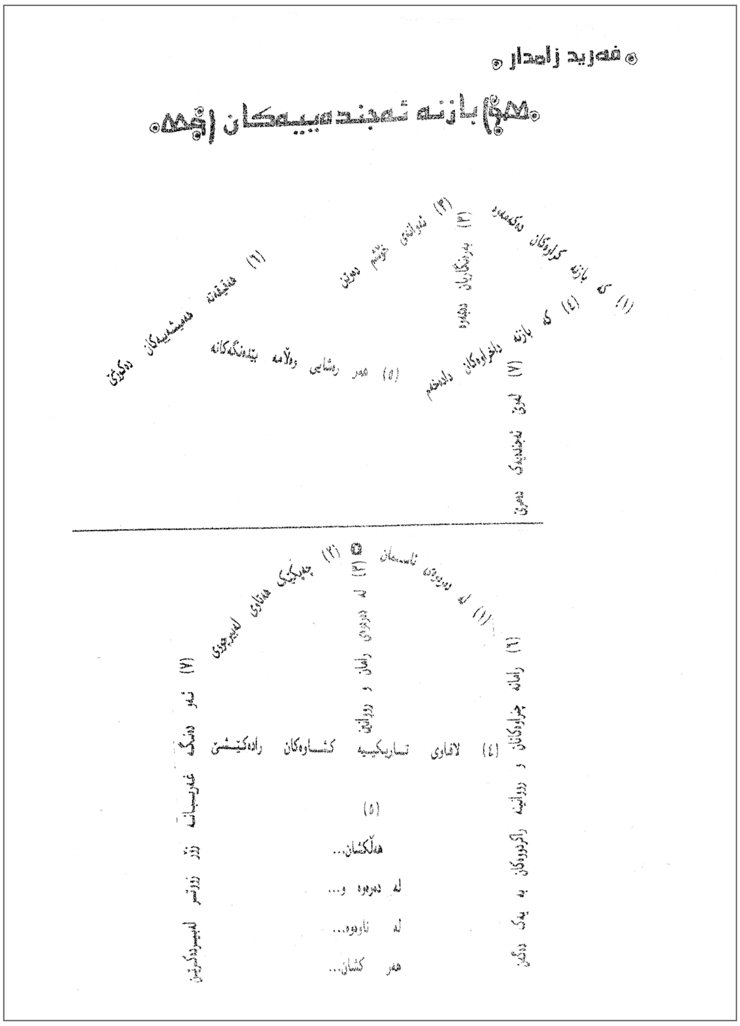

"عـەباس عـەبدوڵا یووسف"یش تاقـیکردنـەوەی لەم جۆرە شـیـعرە وێنـەییـانەی هـەیە بۆ نموونە لە شیـعرێکی وێنەییدا کە لە ژمـارە "٢"ی کۆواری "وێران" دا بڵاوی کـردووەتەوە بە ناوونیشـانی "دیوار" بە وشـەی دیوار بازنەیەکی دروست کـردووە، لە ناو بازنەکەشـدا وشـەی "مرۆڤ"ی نووسیوە.(٥)

دواییش چەند شیـعرێکی تری لەم تەرزە نووسینە لە کـتێبی "جـوایەز"دا بڵاو کردوونەتەوە یەکـێک لەم شـیـعـرانە بە نـاوونیشـانی "خـوێ" یە کـە پشت بە ژمـارە و دووبارەکـردنەوە و ژمـاردن دەبەسـتێ بۆ دەربڕینی وێنەیەکی شـیـعری مـەبەسـتـدار، یان لە شـیـعـرێکی تری وێنەییـدا کـە بـەناوونیـشـانی "بۆردومـان" هـەر لـەم کـتێـبـەدا بـڵاو کردووەتـەوە کـە ئەویش دروسـتـکردنی وێنـەیەکی دوو دیوییـە لە نێـوان وشـەی "سـپی سـادە"و دووبارەکـردنەوەی بەردەوام لەگەڵ وشـەی "شپی شادە" و دووبارەکردنەوەی تا لە کۆتاییی شـیـعرەکە دەبێـتـە وشـەی شـپیشـە و دووبارە دەبێـتـەوە، بەڵام هێڵـێکی خـواروخـێچ بە نێـوان ئەم دوو جۆرە وشـانەدا هـاتووە و هێڵـەکەش لە شیعرەکە هـاتووەتە دەرەوە و بەوشـەی "گزز"ی دەنگی مێش کۆتایی هـاتووە کە وشـەکەش دەکەوێتە لای دەستەچەپی شیعرەکە.

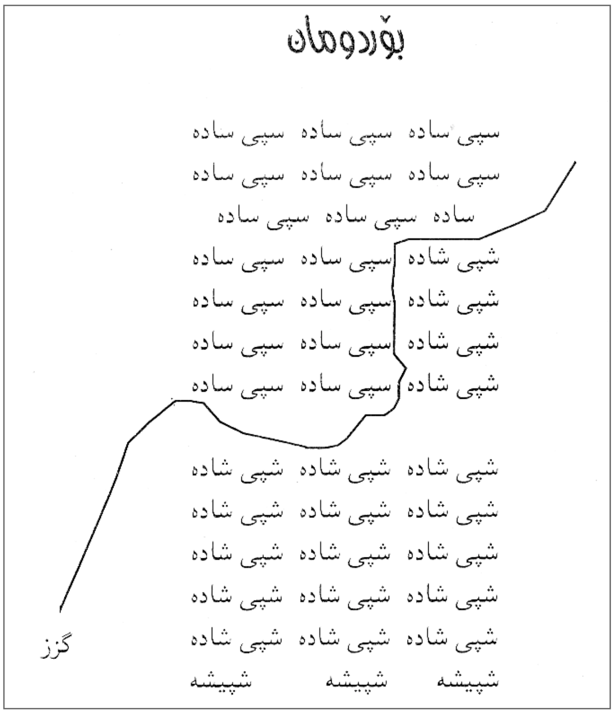

هەر لەم کتێبەدا خشتەیەکی دروست کردووە بۆ وشەی "بۆنکردن" و دەس و هەست و بینین و بیستن و تامکردن و لە بن هەموو وشەکانیش هەریەکە بە خشتەی خۆی وشەی "هیچ"ی لە ژێر نووسیون.(٦)

"ئەحمەدی مەلا"ش لە ژمارەی "١" کۆواری "وێران"دا تاقیکردنەوەیەکی نوێی کردووە بە دروستکردنی کیلگەیەکی پیت و هەر بە ناوونیشانی "کێڵگەی پیت" شیعرێکی وێنەیی لە پیتەکان دروست دەکات و هەر پیتە و بە مانایەک دەری بڕیوە تا لە دواجاردا شتێکی جیاوازی پێکهێناوە، وەک خۆشی لە پێشەکی شیعرەکەدا دەڵێ "نووسینی ئەم شیعرە هەوڵدانێکە بۆ دابڕانێکی تەواو لەو فۆرمە کۆنەی کە شیعری کوردیی پێ دەنووسێت. وەک چۆن بەرەکەتێکە لە فۆنێمی زمانی کوردیدا، هەوڵێکی شیعریشە لە گرێدانی فۆرمی پیت و گواستنەوەیان بۆ مەداری هونەری. ناوم ناوە کێڵگەی پیت".(٧)

لە شیعرێکی تریشدا کە بە ناوونیشانی "وێردی با و لەناوچوون"ە و لە هەمان ژمارەدا بڵاوی کردووەتەوە هەوڵی داوە وێنە و دەنگ و وشە بخاتە نێو هێڵکارییەک کە لەلای سەرەوەی وێنەی سەرکی پیاوێکە و رووی لە ناوەوەی شیعرە وێنەییە کردووە و لە سەرەوەش ئەم تێبینییەی نووسیوە کە "واو بێدەنگ دەخوێندرێتەوە، ئەگەر کرا لاسایی بای پێ بکرێتەوە".(٨)

"مەوجوود سامان"یش لە ژمارە ٣ ـ ٤ کۆواری "وێران" دا وێنەی دوولای سێگۆشەی لە وشەی رێگا دروست کردووە. لە ناوەڕاستی پێکگەیشتنی ئەم دوو هێڵی وشانەی رێگاش نووسیویە "بە کام رێگا بپەڕمەوە دەگەم بەتۆ؟".(٩) بەڵام دوایی کە ئەم شیعرەی لە کتێبی "جوایەز"دا بڵاو کردەوە وشەکانی رێگا بە ستوونی لە دووی یەکتر دێنە خوارەوە نووسینەکەشی خستووەتە نێوان ئەم وشە ریزکراوە ستوونیانە.

"ئەحمەد لەتیف خورشید"یش هەر لە ژمارە "٥"ی کۆواری "وێران"دا وێنەیەکی یەکتربڕینی هێڵەکانی کردووە کە بە چەندین سێگۆشە و ئامرازی ئەندازەیی و جەبر و دابەشکردنی پیتەکان لە خانەی سەرەوە "٧ رۆژ" و وشەی "بەفر"یش هێڵەکانی بڕیوە. ناوونیشانی شیعرەکە دەربڕینی وێنەکەیە کە ناوی لێ ناوە "ئاشتی، یان ئاشوب".(١٠)

"تەحسین موحسین" یش بە ناوونیشانی "مامە سووڕە" لە ژمارە "٢" ی کۆواری "وێران"دا وێنەیەکی زیکزاکی بە وشە دروست کردووە لە وشەی بێزاری و دەربڕینی بێزاری لە رستەی کورتدا کە وێنەکە لە چەشنی مرۆڤێکی گرمۆڵە نیشان دەدات.(١١)

چەندان نموونەی تریشمان هەن لەلایەن شاعیر و نووسەرانی تر کە تێکەڵاوییەکە لە نێوان شیعری وێنەیی، بەڵام سەداسەد ناچنە ناو پۆلینکردنی شیعری وێنەیی بۆ نموونە لە زۆربەی شیعرەکانی "هاشم سەڕاج"دا بوونی خشتە و ڕێزکردنی بەردەوامی وشە و ڕستە دووبارەکردنەوە و وشەی پێکچووی دووبارەکراوە دەخرێنە نێو لاکێشە و چوارگۆشەوە، بەڵام ناتوانین پێیان بڵێین شیعری وێنەیی، هەروەها لای هەندێک شاعیرانی تر تێکەڵاوییەک هەیە لە دەربڕینی شیعر بە ئامرازی تر، یان دروستکردنی ڕستەی شیعری لە ژمارە و ماتماتیک و ڕستەی ناباو، بەڵام ئەم شیعرانە تەواو وێنەیی نین بۆ نموونە لە شیعرێکی "دلاوەر قەرەداغی"دا کە شیعرەکە بێ ناوونیشانە دەربڕینی ڕستە شیعرییەکان بریتییە لە ژمارەی تەلەفۆن و ناوونیشانی ماڵی نووسەران لەگەڵ تێکەڵکردنی شیعر و دیالۆگ، بەڵام ناتوانین ئەم شیعرە لەگەڵ شیعری وێنەیی پۆلین بکەین.

هەمدیس شیعرێکی "سەرکەوت ڕەسووڵ"ە کە لە زۆر شیعری تریشدا پانتۆمایم وایە دانانی خاڵی دووبارەکراوە دەخاتە نێو ڕستەی شیعری، بۆ نموونە لەم شیعرەی کە بە ناوونیشانی "زۆرخانە" لە ژمارەی "٢" کۆواری "وێران"دا بڵاو کراوەتەوە، نزیکییەک هەیە لە شیعری وێنەیی، بەڵام بەهەمان شێوە لەم تەرزە نووسینەی ئێمە باسی لێوە دەکەین پۆلین ناکرێت.

هەروەها شیعرێکی "زانا خەلیل" کە ناوونیشانی "ژێ ـ هێ" کە ژمارە ٣ ـ ٤ی کۆواری "وێران" بڵاو کراوەتەوە ڕستە شیعرییەکان تێهەڵکێش کراون بە ژمارە و جەبر و ئەندازە و ماتماتیک کە داواکراوەکەش وەک بیردۆزی ئەندازە دەبێتە "هیچ"، ئەمەش نزیکییەک دەبینرێ لە وێنەی شیعری نوێ و ناباو کەچی بە شیعری وێنەیی پۆلین ناکرێت.

یان شیعرێکی "ئەحمەد مستەفا نەجمەدین" کە بە ناوونیشانی "پایزی تەمەن" لە ژمارەی ٣ ـ ٤ی کۆواری "وێران" بڵاو کراوەتەوە بریتییە لە تێکەڵکردنی هاوکێشەیەک لە نێوان وشە و دیالۆگ و ژمارە، بەڵام بە شیعری وێنەیی ناخوێنرێتەوە.

یان شیعرێکی "ئەسکەندەر جەلال" کە بە ناوونیشانی "ناونان" لە ژمارە ٣ ـ ٤ی کۆواری "وێران"دا بڵاو کراوەتەوە، کە یاری بە وشە و ڕستە و پیتەکان دەکات و بە شێوەی ئەندازەیی جیاجیاش شێوەکە نووسراوە، بەڵام ئەمیش ناتوانرێ لە نێو ئەم تەرزە نووسینەی کە ئێمە باسی دەکەین پۆلین بکرێ. ئەمانە و دەیان دەقی شیعری تری هاوشێوە، یان کە ناتوانرێ بە شیعری وێنەیی حیساب بکرێن، چونکە وەک باسمان کرد،

مەرجێکی بنەڕەتیی شیعری وێنەیی ئەوەیە کە دەقەکە پڕاوپڕ بە شێوەی وێنە لە وشە و رستە دروست کرابێت. ئەگەرچی ئێمە لەم نووسینەدا کە باسی نموونەی ئەم شیعرانە دەکەین شاعیرانی کە ئێمە باسمان کردوون نموونەی تریان زۆرە، بەڵکو هەندێک لە و شاعیرانە زیاتر بایەخی پێ داوە وەلێ ئێمە وەک چەند نموونەیەک لە فەرمانی ئەو شاعیرانە دیمەنە، یان شیعرە دیارەکانمان لەم بارەیەوە دەستنیشان کردووە.

دەکرێ لێرە و لەوێ دەقی تریش هەبێ ئێمە بە بەرچاومان نەکەوتبێ، یان لە بیرمان نەمابێت، یان بە هەر شێوەیەک لێرە باسی نەکراوە، بەڵام ئەمەش مانای فەرامۆشکردنی نییە، بەڵکو ئێمە لە باسی خۆماندا مەبەستمانە لەم تەرزە نووسینە بدوێین کە شیعر و چیرۆکی وێنەییە و ئەم بابەتەش لە ئەدەبی کوردیدا نوێیە تەنانەت باسکردنیشی هەر نوێیە.

بەڵام لە چیرۆکی کوردیدا ئەم تەرزە نووسینە واتە چیرۆکی وێنەیی کەمترە وەک لە شیعر، بەڵکو ئەوەی تا ئێستاکە من بینیومە تەنیا سێ چیرۆکی وێنەیی بەرچاو کەوتووە کە ئەویش چیرۆکنووسەکان لەگەڵ کۆمەڵە چیرۆکی خۆیان بڵاویان کردووەتەوە ئەوانیش بەپێی مێژووی بڵاوکردنەوەیان یەکەم تۆمار چیرۆکە وێنەییەکەی "رەزا سەید گوڵ بەرزنجی"یە کە لە ساڵی ١٩٨٠ نووسیویەتی و لەگەڵ کۆچیرۆکی "چاوە ماندووەکان"ی نووسەر کە لە ساڵی ١٩٨٥ چاپ کراوە، بڵاو کراوەتەوە.

واتە بەگوێرەی ساڵی نووسین و ساڵی چاپیش بێت دەبێتە یەکەم تۆمار لەم بارەوە.

ئەم چیرۆکە وینەییە لەگەڵ ژمارەیەک لە چیرۆکە زۆر کورتەکاندا لەم کۆچیرۆکە بڵاو کراوەتەوە، چیرۆکەکەشی بێ ناونیشانە واتە ناونیشانەکەی (.......)[١٢] ئاوا نووسراوە و لە ژێر ناونیشانەکەشی ساڵی ١٩٨٠ نووسراوە کە ساڵی نووسینی چیرۆکەکەیە و لاپەڕەکەشی هەموو بە سپیتی جێ هێشتووە کە فەزایە و تەنیا چیرۆکەکە لە کۆتایی لاپەڕەکەدا یەک دێری دیالۆگێکە کە نووسراوە "... دایە گیان خوا حافیز... ! ...!"... ، بەڵام دایەلۆگەکە وەڵامی نییە کە ئەمەش بۆ خوێنەر جێ هێڵدراوە. لە نموونەکانی تردا چیرۆکنووسان وێنە دەکێشن بە خاڵ و هێڵ و هارمۆنیەتی رەنگ، بەڵام چیرۆکنووس رووبەری سپی کاغەزەکە دەکا بە وێنەیەک کە بە خەیاڵ دەبینرێ و دەلالەتێکی قووڵیش لای خوێنەر جێ دەهێڵێ، کەچی لە وێنەکانی تردا وێنەکە یان دەقە وێنەییەکە بەچاو دەبینرێ و لەم بارەوە دەقەکەی ئەو پڕ داهێنان و هەڵگری مانای شاراوەی دەقە کە دەکرێ خوێنەر راڤەی جیاوازی هەبێت.

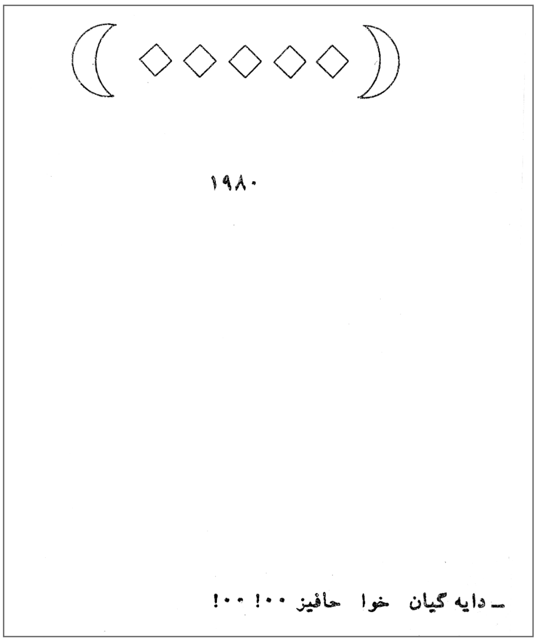

"کـەمـال سـەعـدی" یش لـە کۆمـەڵە چیرۆکـی "ترحـێو"دا چیرۆکـێکی وێنەیی مـانـاداری نووسـیـوە کـە مـامـەڵەی لەگـەڵ رەنگی رەش و سـپی و لە نێـو ئەم دوو رەنگە دژگـەییـیـەشـدا وشـەی "هـەبوو نەبوو"ە هـەبووەکە لە نێو رەنگی رەشـدا بە سـپی نووسراوە و نەبووەکـەش لە نێـو رەنگی سـپـیـدا بە رەش نووسـراوە. ئەمـە چیـرۆکـێکی وێنەیی تـەواوە و چیـرۆکنووس چونکە خـۆشـیـی هونەرمـەندی شـێـوەکارە سـوودی لە هونەری شـێـوەکـاری بینیـوە. ناوی چیـرۆکـەکـەش "هـەبوو نەبوو"ە[١٣]ە کە بێگومـان ئەمـەش دەسـپـێکی هـەقـایـەتی کوردیـیـە و چیرۆکنووس لەم چیرۆکە وێنەیییەدا بـۆ دەربڕینی مانایەکی شاردراوەی دەقەکە سوودی لێ وەرگرتووە ئەمـەش لە زەینی خـوێنـەردا مانـایەک دروست دەکات و خـۆی هـەقایەتەکە تەواو دەکـات کـە چیـرۆکنووس سـەرەتاکـەی لـە "هـەبوو نەبـوو"ی فـۆلکلـۆرەوە، بۆ داناوە «رەنـگە نووسـەر مـەبەسـتی بوون و نـەبوونی مـرۆڤ بێت کـە بـوونەکـەیشی وەک نەبوو وایـە. خـۆ خـوێنەریش کە تەمـاشـای وێنەکە دەکات رەنگە ئەویش لای خـۆی چیرۆک و راڤـەیەکی تری جیـاوازی بۆ دروست بێت. دیارە مـەبەسـتی نووسـینـی ئەم جۆرە چیرۆکـەش هـەر گـەیاندنی مانا و ئەودیوی شـاردراوی دەقە وێنەیییەکەیە و بە لاکەی تریشدا وەک مۆدیلێکی نوێ خۆی دەخاتە بەرچاو»[١٤].

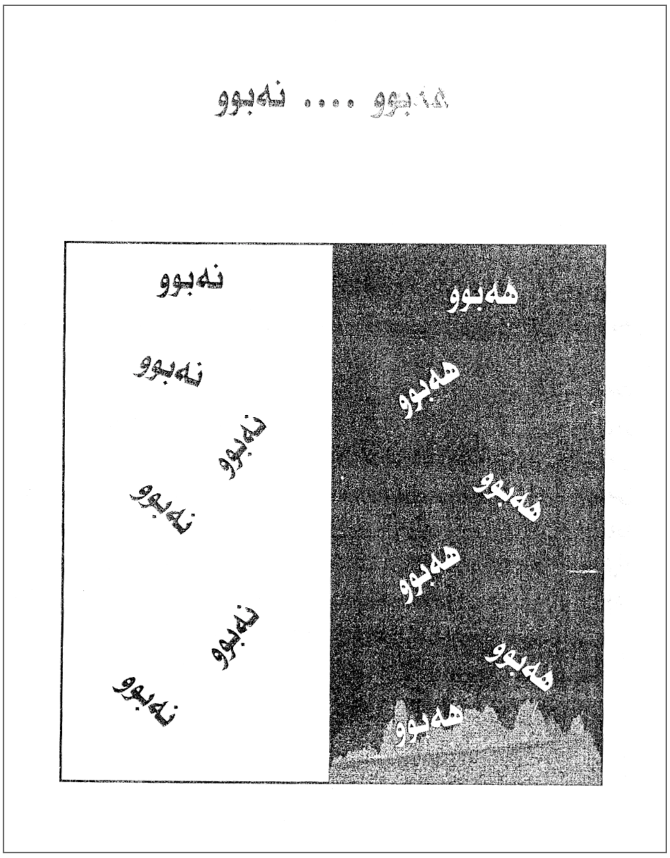

"د. فەرهاد پیربال"یش لە کۆمەڵە چیرۆکی "پەتاتە خۆرەکان"دا چیرۆکێکی وێنەیی بە ناوونیشانی "چیرۆکێکی زۆر درێژی تراژیدی"(١٥) بڵاو کردووەتەوە کە لە پانتاییی لاپەڕەی چیرۆکەکەدا هەمووی سپییە تەنیا لە سەرەوەی لاپەڕەکە نووسراوە "پیاوێک..." و لە ناوەڕاستی لاپەڕەکەش نووسراوە "ژنێک..." و لە خوارەوەی لاپەڕەکەش نووسراوە "دوو جۆر تەنیایی..." کە بێگومان ئەمەش هەم لە شێوە چیرۆکێکی وێنەیی تۆمار دەکات و شێوەی نووسینەکەی بەنیسبەت چیرۆکی کوردی وەک دوو نموونەکەی پێشتر باسمان کرد نوێیە و ماناکەشی بۆ خوێنەر جێ دەهێڵێ کە لە مەبەست و فەلسەفە و جیهانبینی و ئەودیوی دەقەکەدا وێنەیەک مانا و راڤە و مەبەستی چیرۆکنووس دەگەیەنێ و لای خوێنەریش هەر مانای خۆی هەیە و هەر خوێنەرە بۆ خۆی بە شێوەیەک راڤەی دەکات کە

رەنگە لای من وەک خـوێنەرێک مـانای جیـاجیـا ببـەخشـێت و ببێت بە چیرۆکـێکی درێژی تراژیدی وەها کە وەک چیرۆکنووس ناوی ناوە، ئەگەرچی چیرۆکەکە لەسەر کاغەز بریتییە لە چەند وشـــەیەک، بەڵام لە زەین و خـــەیاڵ و لێکدانەوەی خـــوێنەر کـە من یەکـێکم لەو خـوێنەرانە، دەتوانم وەهـا لێکی بدەمـەوە کـە پیـاو و ژنەکـە لەبـەر هەرهۆیەک بێت لێکتـر ترازاون و دوو جۆر تـەنیـاییـیـان لێ دروست بووە کـە رەنگە مـەبەسـتی لە جۆری یـەکـەمی، تەنیایی کۆمەڵایەتی بێت کـە ئەمەش چیرۆکێکی لێ دروست دەکرێت بە تایبەتیش لای ئەو خوێنەرە زیرەکەی ئەمڕۆ و تەنیاییەکەی تریش رەنگە تەنیایی سیاسی بێت و پیاو و ژنێک لە نێوان ئێرە و هەندەراندا لێکتر ترازابن و تەنیـاییـیـەکی تری لێ کەوتبێتەوە ئەمـەش هەر لەلای خـوێنـەری زیرەک چیـرۆکـێکی تراژیدی دێنێـتـە بەرهەم و لە ئـەنجامـیش رەنگە لای خـوێنەر هەردوو چیـرۆکـەکـە، یان هەر یەکـەیان بـە تەنیـا ببن بەم چیـرۆکـە دووردرێژە تراژیدیایەی کە چیرۆکنووس مەبەستیەتی کە بە وێنە دەری بڕیوە.

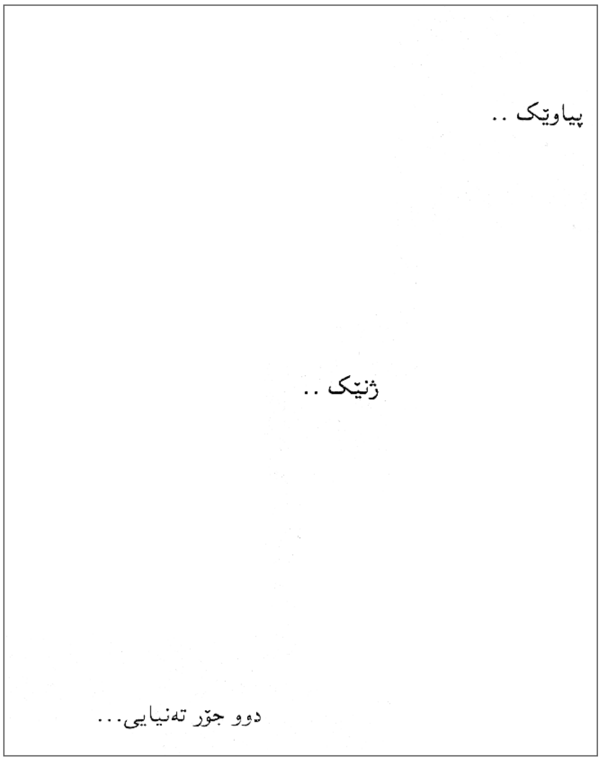

لێرە چیرۆکنووس بە دوو ئاست ئیشی لە چیرۆکەکە کردووە. یەکەمیان بە مەبەستی تەکنیکە و نوێکاری ئەنجام داوە و لایەنی دووەمیشیان بۆ مەبەستی مانای شاردراوەی دەقەکەیە کە فەلسەفە و جیهانبینی دەقەکە دەداتە خوێنەر.

بێگومان لێرەدا گرینگ ئەوە نییە کە هەم لە بارەی شیعری وێنەییەوە و هەمیش لە بارەی چیرۆکی وێنەییەوە کە کێ یەکەم کەس بووە و کێ تۆماری بەرایی کردبێت وەلێ ئەوەی کە گرینگە و دەبێ ئێمە باسی بکەین و ئەمەشمان مەبەستە کە ئەم تەرزە نووسینە لە ئەدەبی دنیادا هەیە و نموونەیان زۆرە و نووسەرانیشی بە بایەخەوە گرینگی پێ دەدەن، بەڵام لە ئەدەبی کوردیدا تاقیکردنەوەی نوێن، بۆیە ئێمەش بە بایەخەوە لێی دەدوێین تا وەک تەرزە بابەتێکی نوێ لە ئەدەبی کوردیدا بخرێنە بەرچاو و پسپۆڕانی تریش بە تایبەتی لە بواری خوێندنی باڵای ئەدەبی کوردیدا بە شێوەیەکی زانستی و فراوانتر لێی بدوێن و لەم نوێکاری ئەدەبی کوردیدا ببن بە خشتێک و ماڵی ئەدەبەکەمانی پێ دەوڵەمەند بێت.

پەراوێزەکان:

(١) سابیر رەشید، چیرۆکی وێنەیی لە ئەدەبی کوردیدا و رۆژنامەی ئەدەبی "ستایل"، ژمارە ٦٣ی ٢٠٠٧/٢/١٥. ل ١١.

(٢) سەباح رەنجدەر، مەرگی ئاوێنە، رۆژنامەی "ئاڵای ئازادی" ژمارە ١٠١، ١٩٩٣/١٢/٣١.

(٣) نەوزاد رەفعەت، کۆواری "وێران"، ژمارە ٣ ـ ٤ی ساڵی ١٩٩٦، ل ٣٩ ـ ٤٠.

(٤) فەرید زامدار، کۆواری "وێران"، ژمارە ٢ی ساڵی ١٩٩٥، ل٣٣.

(٥) عەباس عەبدوڵا یووسف، کۆواری "وێران" ، ژمارە ٢ی ساڵی ١٩٩٥ ل ٢١.

(٦) عەباس عەبدوڵا یووسف. کتێبی "جوایەز، هەڵبژادەی ٩ شاعیری هەولێری"، دەزگای ئاراس، ساڵی ١٩٩٩، ل١٤ ـ ١٨.

(٧) ئەحمەدی مەلا، کۆواری "وێران"، ژمارە ١ی ساڵی ١٩٩٤، ل ١٠.

(٨) ئەحمەدی مەلا، هەمان سەرچاوە، ل ١٣.

(٩) مەوجود سامان، کۆواری "وێران"، ژمارە ٣ ـ ٤ی ساڵی ١٩٩٦ ، ل ٤٥ هەروەها بڕوانە کتێبی "جەوایەز"، ل ٩٣.

(١٠) ئەحمەد لەتیف خورشید، کۆواری "وێران" ژمارە ٥ی ساڵی ١٩٩٧، ل ١٣.

(١١) تەحسین موحسین، کۆواری "وێران"، ژمارە ٢ی ساڵی ١٩٩٥، ل ٣٨.

(١٢) رەزا سەید گوڵ بەرزنجی، چاوە ماندووەکان، کۆمەڵە چیرۆک، ل٧٣.

(١٣) کەمال سەعدی، ترحێو، کۆمەڵە چیرۆک، ل٦٢.

(١٤) سابير رەشید، سەرچاوەی پێشوو، ل ١١.

(١٥) د. فەرهاد پیرباڵ، پەتاتە خۆرەکان، کۆمەڵە چیرۆک، ل ٤٩.

سەرچاوەکان:

١- د. فەرهاد پیربال، پەتاتە خۆرەکان، کۆمەڵە چیرۆک، بڵاوکراوەی ماڵی شەرەفخانی بەتلیسی (١) هەولێر، ساڵی ٢٠٠٠.

٢- رەزا سەید گوڵ بەرزنجی، چاوە ماندووەکان، کۆمەڵە چیرۆک، چاپخانەی رۆشنبیری، هەولێر ساڵی ١٩٨٥.

٣- کەمال سەعدی، ترحیۆ، کۆمەڵە چیرۆک، چاپخانەی زانکۆی سەلاحەدین، هەولێر، ساڵی ١٩٩٩.

٤- جوایەز، بەرهەمی نۆ شاعیری هەولێری، کۆمەڵە شیعری هاوبەش، دەزگای ئاراس، هەولێر ١٩٩٩.

٥- ئەحمەدی مەلا، کۆواری "وێران"، ژمارە "١"ی نۆڤەمبەری ١٩٩٤.

٦- فەرید زامدار، عەباس عەبدوڵا یووسف، تەحسین موحسین، کۆواری "وێران"، ژمارە ٢ی بەهاری ١٩٩٥.

٧- نەوزاد رەفعەت، مەوجود سامان، کۆواری "وێران"، ژمارە ٣ ـ ٤ی زستانی ١٩٩٧.

٨- ئەحمەد لەتیف خورشید، کۆواری "وێران"، ژمارە ٥ی هاوینی ١٩٩٧.

٩- سابیر رەشید، چیرۆکی وێنەیی لە ئەدەبی کوردیدا، رۆژنامەی ئەدەبی و رۆشنبیری "ستایل"، ژمارە ٦٣ی ٢٠٠٧/٢/١٥.

١٠- سەباح رەنجدەر، مەرگی ئاوێنە، رۆژنامەی "ئالای ئازادی" ژمارە "١٠١"، ١٩٩٣/١٢/١٣.